

Izvorni znanstveni članak
UDK: 81'243'366:001.891
811.111

Primljen: 20. 10. 2015.
Prihvaćen: 8. 12. 2015.

ISTRAŽIVANJE RAZVOJA GRAMATIČKE KOMPETENCIJE: REDOSLIJED USVAJANJA GRAMATIČKIH MORFEMA

Mirjana Semren*
Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet

Ovaj rad istražuje razvoj gramatičke kompetencije u međujeziku hrvatskih učenika engleskog kao stranog jezika. Razvoj gramatičke kompetencije istražen je na primjeru redosljeda usvajanja gramatičkih morfema na različitim stupnjevima učenja. Razvojni obrasci usvajanja morfoloških obilježja gramatičke kompetencije istraženi su kod učenika 8. razreda osnovne škole (niži stupanj učenja) i 3. razreda srednje škole (viši stupanj učenja). Istraživanje razvoja gramatičke kompetencije provedeno je na korpusu koji se sastoji od prijepisa zvučnih zapisa dijelova razredne interakcije. Govorna produkcija učenika poticala se primjenom različitih komunikacijskih aktivnosti ovisno o stupnju učenja. Rezultati istraživanja otkrivaju da učenici višeg stupnja učenja u odnosu na učenike nižeg stupnja učenja pokazuju višu razinu gramatičke kompetencije pri usvajanju samo pojedinih gramatičkih morfema.

Ključne riječi: gramatička kompetencija, međujezik, redosljed usvajanja gramatičkih morfema.

---

* mdukic@ffst.hr

1. UVOD

Usvajanje morfoloških obilježja gramatičke kompetencije značajan je i nezaobilazan dio procesa učenja stranog jezika. Usvajanje gramatičkih morfema utječe na razvoj gramatičke kompetencije, a time i na usustavljanje struktura učenikova međujezika sa strukturama jezika cilja.

Gramatička kompetencija sastavnica je različitih modela komunikacijske kompetencije (Bachman i Palmer, 1996; Canale, 1983; Canale i Swain, 1980; Celce-Murcia, Dörnyei i Thurrell, 1995; Savignon, 2001; ZEROJ, 2005) i definirana je u smislu jezičnog znanja i sposobnosti za primjenu tog znanja u komunikaciji. Iako objedinjuje više podsastavnica, morfološki i sintaktički vid te kompetencije ujedno su i najistraživaniji. Razvoj morfološke i sintaktičke podsastavnice jezičnog znanja istraživao se sa stajališta redosljeda usvajanja pojedinih elemenata tih kompetencija. Spoznaje o morfološkom i sintaktičkom vidu gramatičke kompetencije proizvele su veliki broj empirijskih radova na području usvajanja engleskog kao drugog jezika.

Istraživanja redosljeda usvajanja gramatičkih morfema engleskog kao drugog jezika ponikla su iz istraživanja redosljeda usvajanja gramatičkih morfema engleskog kao prvog jezika. Brown (1973) je prvi razvio metodu koju primjenjuje u istraživanju redosljeda kojim djeca usvajaju gramatičke morfeme engleskog kao materinskog jezika, a koju naziva metodom obvezne uporabe (eng. *obligatory occasion analysis*). Tom metodom utvrđuje se koliko puta djeca točno rabe određeni morfem u kontekstu u kojem je uporaba tog morfema obvezna. Obvezni kontekst (eng. *obligatory context*), prema tvrdnjama autora, može se smatrati svojevrsnim elementom koji je moguće ispitati, a koji dijete može usvojiti ili ne usvojiti.

Usvajanje gramatičkih morfema engleskog kao drugog jezika istraživalo se u dvjema fazama, odnosno 70-ih i 90-ih godina prošlog stoljeća. Istraživanja koja su prvotno proučavala usvajanje gramatičkih morfema, tj. redosljed njihova usvajanja, poslije se proširuju na istraživanja o usvajanju glagolskih vremena i glagolskog vida.

1.1. Redosljed usvajanja gramatičkih morfema: ranija i kasnija faza istraživanja usvajanja engleskog kao drugog jezika

Istraživanja redosljeda usvajanja gramatičkih morfema koja pripadaju ranijoj fazi usvajanja engleskog kao drugog jezika obilježila su sedamdesete godine dvadesetog stoljeća. Istraživanja započeta s Dulay i Burt (1973, 1974) inicijalno su proučavala redosljed usvajanja gramatičkih morfema kod djece, a potom i kod odraslih (npr. Bailey, Madden i Krashen, 1974; Larsen-Freeman, 1975a, 1975b). Rezultati istraživanja koje su provele Dulay i Burt (1974) pokazali su da se redosljed usvajanja gramatičkih morfema engleskog kao drugog jezika kod djece kojima su španjolski i kineski materinski jezici razlikuje od redosljeda usvajanja gramatičkih morfema kod djece kojima je engleski materinski jezik kako je utvrđeno Brownovim (1973) istraživanjem. Bailey, Madden i Krashen (1974) zaključuju da je redosljed usvajanja gramatičkih morfema engleskog kao drugog jezika identičan kod djece i kod odraslih, ali da se ujedno i razlikuje od redosljeda kojim djeca usvajaju gramatičke morfeme engleskog kao prvog jezika. Iako je osamdesetih godina uslijedio pad, interes za proučavanje redosljeda usvajanja gramatičkih morfema javlja se potkraj devedesetih godina prošlog stoljeća i pripada kasnijoj fazi istraživanja na području usvajanja engleskog kao drugog jezika.

Istraživanja na području usvajanja engleskog kao drugog jezika nakon devedesetih godina nisu bila isključivo lingvističke prirode u vidu istraživanja redosljeda usvajanja gramatičkih morfema. Ta su se istraživanja profilirala i kroz prizmu nekih drugih aspekata usvajanja u smislu djelovanja strategija učenja (npr. Billings, 1999), afektivnih čimbenika ili primjerice utjecaja formalne nastave na usvajanje gramatičkih morfema (npr. Wang, 2000). U odnosu na raniju fazu, utvrđivanje redosljeda usvajanja gramatičkih morfema iz kasnije faze ispitalo se i na primjerima pisane jezične produkcije (npr. Schuwerk, 2004).

Istraživanja redosljeda usvajanja gramatičkih morfema kao jednog od najznačajnijih otkrića na području usvajanja engleskog kao drugog jezika (Dulay i Burt, 1980) naišla su na brojne kritike. Istraživanja su se provodila isključivo kod engleskog kao stranog jezika, a istraživanja redosljeda usvajanja morfema kod nekih drugih jezika (npr. kineskog jezika) nisu se mogla provoditi jer ti jezici nisu imali morfološku sastavnicu u svom jezičnom

sustavu. Kao glavna zamjerka ističe se heterogena priroda morfema čiji se redosljed istraživao. Morfemi koji su bili uvršteni u istraživanja uglavnom su označavali morfologiju glavnoga glagola (nastavak *-ing*, pravilna i nepravilna prošlost, nastavak *-s* za treće lice jednine prezenta), morfologiju i sintaksu imenske fraze (posvojno *-s*, nastavak *-s* za množinu, članovi *the/a*), glagol *be* kao pomoćni glagol i kao kopula. Također, istraživanja nisu bila dosljedna jer se nisu temeljila isključivo na morfemima nego i na njihovim alomorfima.

Unatoč kritikama, rezultati provedenih istraživanja usvajanja gramatičkih morfema engleskog kao drugog jezika iz ranije i kasnije faze istraživanja upućuju na zaključak o „univerzalnom“ redosljedu usvajanja tog specifičnog vida gramatičke kompetencije. Redosljed usvajanja gramatičkih morfema engleskog kao drugog jezika, uz minimalne razlike u njihovu poretku, jednak je bez obzira na: a) *dob* jer je redosljed usvajanja gramatičkih morfema jednak kod djece i kod odraslih; b) *materinski jezik* jer govornici različitih izvornih jezika (japanskog, kineskog, arapskog, perzijskog, španjolskog, mandarinskog, korejskog, vijetnamskog i dr.) prate isti redosljed usvajanja; c) *kontekst usvajanja* bilo da se radi o formalnom ili neformalnom obliku usvajanja (formalna nastava u obliku poučavanja može pozitivno utjecati na usvajanje gramatičkih morfema, ali ne i na redosljed njihova usvajanja) i d) *vrstu jezične produkcije*, odnosno govornu produkciju u odnosu na pisanu (Ortega, 2009).

Odudaranje od „univerzalnog“ redosljeda usvajanja gramatičkih morfema engleskog kao drugog jezika moglo bi se pripisati utjecaju materinskog jezika. Prisutnost ili odsutnost određenoga gramatičkog morfema u materinskom jeziku govornika odražava se na usvajanje tog morfema u drugom jeziku. Primjerice, govornici kojima je španjolski materinski jezik ranije usvajaju članove i množinu pod utjecajem pozitivnog prijenosa materinskog jezika, a posvojne pridjeve dosta kasnije zbog djelovanja negativnog prijenosa. Kod govornika japanskoga govornog područja situacija je drugačija jer njihov materinski jezik ne poznaje kako članove tako ni množinu pa se oni usvajaju nešto kasnije u odnosu na posvojne pridjeve. Iako je „univerzalnost“ redosljeda usvajanja gramatičkih morfema glavna okosnica teorije o usvajanju drugog jezika, istraživanja ipak idu u smjeru priznavanja utjecaja materinskog jezika (Luk i Shirai, 2009).

1.2. Redoslijed usvajanja glagolske morfologije za iskazivanje glagolskih vremena i glagolskog vida

Istraživanja redoslijeda usvajanja glagolske morfologije za izricanje glagolskih vremena i glagolskog vida ponikla su iz istraživanja redoslijeda usvajanja gramatičkih morfema engleskog kao drugog jezika i novijeg su datuma. Posebno zanimanje za tu vrstu istraživanja pokazala je Bardovi-Harlig (2000), prema kojoj usvajanje glagolske morfologije za iskazivanje glagolskih vremena i glagolskog vida prati četiri glavna načela.

Prema prvom se načelu usvajanje glagolske morfologije odvija sporo i postupno. Razlog tomu je što tijekom razvoja učenikova sustava međujezika pojedini glagolski oblici poprimaju neke nove funkcije, a time i značenja, gube neke prethodno usvojene funkcije ili se prebacuju sa starih na one nove. Prema drugom načelu, a u skladu s postupnim usvajanjem morfoloških obilježja za iskazivanje glagolskih vremena i glagolskog vida, oblik prethodi funkciji. Kad se glagolski oblik prvi put pojavi u međujeziku učenika, dolazi do njegova preuopćavanja (eng. *overgeneralization*). S jedne strane, takvi su oblici u formalnoj opoziciji s nekim drugim oblicima. S druge strane, ti se oblici semantički ne razlikuju od nekih drugih glagolskih oblika koji tek prodiru u sustav učenikova međujezika. Prema trećem načelu, usvajanje nepravilne glagolske morfologije prethodi usvajanju pravilne, i konačno, kod usvajanja složenih glagolskih oblika, kao primjerice u tvorbi složenoga glagolskog vremena *Present Continuous* u engleskom jeziku, prvo se usvoji glagol s glagolskim sufiksom (npr. *eating*), a zatim i pomoćni glagol *be* (*am, are, is*).

Iako istraživanja razvoja gramatičke kompetencije zauzimaju važno mjesto na području usvajanja engleskog kao drugog jezika, što potvrđuju i svjetska istraživanja redoslijeda usvajanja gramatičkih morfema i glagolskih vremena, moglo bi se tvrditi da je situacija u hrvatskom obrazovnom kontekstu drugačija. Gramatička kompetencija kao temeljna sastavnica nije se istraživala samostalno, nego u okviru cjelokupne komunikacijske kompetencije. Stoga ovaj rad istražuje razvoj isključivo gramatičke kompetencije u međujeziku hrvatskih učenika engleskog kao stranog jezika sa stajališta redoslijeda usvajanja gramatičkih morfema.

2. CILJ

Cilj je ovog rada istražiti razvojne obrasce usvajanja morfološke sastavnice gramatičke kompetencije. Provedenim istraživanjem nastojalo se odgovoriti na sljedeća pitanja:

1. Kakva je zastupljenost gramatičkih morfema s obzirom na uspješnost i učestalost njihove uporabe na različitim stupnjevima učenja?
2. Koji je redoslijed usvajanja gramatičkih morfema na promatranim stupnjevima učenja i razlikuje li se utvrđeni redoslijed usvajanja gramatičkih morfema s obzirom na različite stupnjeve učenja?
3. Postoje li razlike u uspješnosti usvajanja gramatičkih morfema s obzirom na različite stupnjeve učenja?

3. UZORAK

U istraživanju je sudjelovalo ukupno 500 hrvatskih učenika engleskog kao stranog jezika. Osnovnoškolski uzorak uključio je 261 učenika osmih razreda osnovne škole (niži stupanj učenja) iz pet osnovnih škola (četiri osnovne škole u Splitsko-dalmatinskoj županiji i jedna u Dubrovačko-neretvanskoj županiji). Srednjoškolski uzorak uključio je 239 učenika trećih razreda srednje škole (viši stupanj učenja) iz dviju srednjih škola Splitsko-dalmatinske županije.

Za potrebe istraživanja sastavljen je korpus koji se sastoji od 116 prijepisa zvučnih zapisa dijelova razredne interakcije na satima engleskog jezika u našim školama. Snimanjem dijelova razrednog dijaloga učenika osnovnoškolskog uzorka prikupljeno je 56 zvučnih zapisa. Kod učenika srednjoškolskog uzorka zabilježeno je 60 zvučnih zapisa.

Govorna produkcija učenika snimala se na diktafon od 2008. do 2011. Prosječno je trajanje zvučnog zapisa 15 minuta (minimalno 10, maksimalno 45 minuta). Razlike u duljini trajanja pojedinih zvučnih zapisa nastale su zbog nastojanja da se ne prekida tijekom komunikacijske aktivnosti, odnosno u namjeri da se obuhvati što produktivnija uporaba struktura jezika cilja. Kod učenika osnovnoškolskog uzorka govorna se produkcija poticala komunikacijskim aktivnostima usmjerenima na zadatak (eng. *task-based activities*) (Harmer, 1999; Ur, 1999), a kod učenika srednjoškolskog uzorka komunikacijskim

aktivnostima usmjerenima na temu (eng. *topic-based activities*) (Harmer, 1999; Ur, 1999).

4. METODOLOGIJA

4.1. Odabir gramatičkih morfema

Iz prijepisa zabilježenih zvučnih zapisa dijelova razredne interakcije izdvojeno je devet gramatičkih morfema. Pri odabiru gramatičkih morfema vodilo se spoznajom da su promatrani gramatički morfemi uvršteni u istraživanja redosljeda usvajanja gramatičkih morfema engleskog kao drugog jezika iz ranije, tj. kasnije faze istraživanja. Iznimku čine gramatički morfemi *have* i *-en*, čije je usvajanje djelomično istraženo i samo kod pojedinih autora (npr. Bardovi-Harlig, 2000; Wang, 2000).

Uporabu gramatičkih morfema ilustriraju primjeri iz korpusa kako slijedi:

- s za treće lice jednine prezenta (npr. *In Croatia school usually starts at eight o'clock and er...*)
- prezent pomoćnoga glagola *be* (npr. *Is your brother writing test now?*)
- ing za progresivni prezent (npr. *My mother is working.*)
- kopula *be* (*am, are, is*) za iskazivanje sadašnjosti (npr. *I am thirty-five years woman and my partner is ten years younger than me.*)
- kopula *be* (*was, were*) za iskazivanje prošlosti (npr. *They were two guys. They were gay people.*).
- ed za iskazivanje pravilnog oblika prošlosti (npr. *He asked her to go out on a date with him.*)
- nepravilni oblik za iskazivanje prošlosti (npr. *He stole two things.*)
- prezent pomoćnoga glagola *have* (npr. *There have been a lot of financial cut in Helth Service recently.*)
- particip perfekta *-en* (npr. *Has your father forgotten to buy you a birthday present?*)

4.2. Kodiranje gramatičkih morfema

Devet gramatičkih morfema kodirano je prema kriterijima uspješnosti i učestalosti njihove uporabe, tj. prema Brownovoj (1973) metodi obvezne uporabe. Prema toj metodi uspješnost označava točnu uporabu gramatičkog morfema, a učestalost uporabe njegovu obveznu uporabu.

Uspješnost i učestalost uporabe gramatičkih morfema demonstriraju primjeri uporabe pravilnog i nepravilnog oblika za iskazivanje prošlosti. Uporaba dvaju gramatičkih morfema nalazi se u primjeru iz korpusa *My wife test them and she tried this pill Xenical and she er she... t... took one pill and then er we have some problems*. Za pravilni oblik prošlosti navedeni primjer bilježi dvije obvezne uporabe (*tested, tried*), od čega je učenik samo jednom točno uporabio pravilni oblik za prošlost (*tried*). Nepravilni oblik prošlosti u ovom primjeru također bilježi dvije obvezne uporabe (*took, had*), pri čemu je učenik samo jednom točno uporabio nepravilni oblik za prošlost (*took*). Drugim riječima, u ovom je primjeru za oba gramatička morfema kodirana po jedna uspješna uporaba (jedna za pravilni i jedna za nepravilni oblik za iskazivanje prošlosti), a učestalost uporabe kao dvije obvezne uporabe.

Kodiranje uspješnosti uporabe gramatičkih morfema obavljeno je tako da su izbrojeni svi primjeri točne uporabe za svaki pojedini gramatički morfem. Kodiranje učestalosti uporabe obavljeno je tako da su izbrojeni svi primjeri obvezne uporabe za svaki pojedini gramatički morfem. Kodiranje uspješnosti i učestalosti uporabe za devet gramatičkih morfema izvršeno je u svakom prijepisu zvučnog zapisa i za svakog pojedinog učenika na promatranim stupnjevima učenja. Podaci o broju kodiranih točnih i obveznih uporaba za svaki od devet gramatičkih morfema uneseni su u tablice za kodiranje (Prilog 1).

Tablice za kodiranje uspješnosti i učestalosti uporabe gramatičkih morfema izrađene su prema modelu Larsen-Freeman (1975b) i prilagođene za potrebe ovog istraživanja. Za uspješnost, tj. točnu uporabu gramatičkih morfema rabila se oznaka „U“, a za obveznu uporabu, tj. učestalost uporabe gramatičkih morfema oznaka „OU“.

4.3. Analiza podataka

Analiza podataka izvršena je na temelju podataka o uspješnosti i učestalosti uporabe gramatičkih morfema koji su prikupljeni u prijepisima zvučnih zapisa dijelova razredne interakcije na satima engleskog kao stranog jezika. Ti su podaci prvo bilježeni u tablice za kodiranje, a zatim su preneseni u excel tablice za potrebe daljnje statističke obrade. Za statističku obradu podataka rabio se programski paket *SPSS for Windows 17.0*.

Zastupljenost gramatičkih morfema analizirana je s obzirom na ukupnu zastupljenost njihove točne i obvezne uporabe. Ukupna zastupljenost točne i obvezne uporabe za svih devet gramatičkih morfema utvrđena je tako da su zbrojene sve kodirane točne, a zatim i sve kodirane obvezne uporabe gramatičkih morfema u svim prijepisima zvučnih zapisa za svakog pojedinog učenika. Ukupna zastupljenost točne i obvezne uporabe gramatičkih morfema kvantitativno je analizirana za učenike nižeg i višeg stupnja učenja.

Redoslijed usvajanja gramatičkih morfema utvrđen je primjenom metode grupnog rezultata (eng. *group score method*) (Dulay i Burt, 1974). Prema toj metodi ukupan zbroj svih točnih uporaba pojedinoga gramatičkog morfema podijeljen je s ukupnim brojem svih obveznih uporaba tog istog morfema za sve učenike promatranog stupnja učenja. Primjenom metode grupnog rezultata u grupni rezultat mogla se ubrojiti i samo jedna točna uporaba određenoga gramatičkog morfema. Budući da samo jedna točna uporaba određenoga gramatičkog morfema nije nužan pokazatelj da je učenik ujedno i usvojio taj morfem, za utvrđivanje redoslijeda usvajanja gramatičkih morfema primijenjena je i metoda grupne sredine (eng. *group means method*) (Dulay i Burt, 1974). Primjenom metode grupne sredine eliminirane su uporabe koje ne dosežu minimum od triju točnih uporaba za svaki pojedini gramatički morfem. Uporaba metode grupnog rezultata i metode grupne sredine primijenjena je kod učenika nižeg i višeg stupnja učenja. Primjenom dviju metoda utvrđen je stupanj usvojenosti za svaki pojedini gramatički morfem, a koji je prikazan u obliku postotka. Na temelju stupnja usvojenosti utvrđen je poredak za pojedini gramatički morfem, tj. redoslijed njegova usvajanja. Između podataka izračunanih primjenom dviju navedenih metoda utvrđene su neparametrijske korelacije Spearmanova tipa da bi se provjerila stabilnost i pouzdanost podataka.

Da bi se istražilo razlikuju li se utvrđeni redosljedi usvajanja gramatičkih morfema s obzirom na stupanj učenja, izračunane su korelacije redosljeda njihova usvajanja kod učenika nižeg i višeg stupnja učenja. Neparometrijska korelacija Spearmanova tipa izračunana je između podataka temeljenih na metodi grupnog rezultata (Dulay i Burt, 1974) jer je to temeljna metoda ovog istraživanja.

Razlike u uspješnosti usvajanja gramatičkih morfema između učenika nižeg i višeg stupnja učenja utvrđene su na temelju prosječne usvojenosti. Da bi se izračunala prosječna usvojenost gramatičkih morfema, za svakog pojedinog učenika izračunan je udio točne uporabe u odnosu na udio obvezne uporabe za promatrani gramatički morfem. Drugim riječima, prosječna usvojenost mogla se izračunati samo kod onih učenika za koje su postojali podaci o uspješnosti uporabe gramatičkih morfema. Kad je bilo moguće izračunati prosječnu usvojenost, razlike u uspješnosti usvajanja gramatičkih morfema uspoređene su rabeći neparometrijski statistički Mann-Whitney U test.

5. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

U potpoglavljima koja slijede iznose se rezultati provedenog istraživanja. Rezultati istraživanja prikazani su prema istraživačkim pitanjima.

5.1. Rezultati istraživanja o zastupljenosti gramatičkih morfema s obzirom na uspješnost i učestalost njihove uporabe na različitim stupnjevima učenja

Ovo potpoglavlje donosi rezultate istraživanja na prvo istraživačko pitanje. Zastupljenost gramatičkih morfema istražena je s obzirom na uspješnost i učestalost njihove uporabe na nižem i višem stupnju učenja.

Tablica 1. Podaci o ukupnoj zastupljenosti gramatičkih morfema za učenike 8. razreda osnovne škole i učenike 3. razreda srednje škole

Zastupljenost gramatičkih morfema	Razred	
	8. razredi osnovne škole	3. razredi srednje škole
Uspješnost uporabe	4,038 (42 %)	3,595 (47 %)
Učestalost uporabe	5,642 (58 %)	4,001 (53 %)
UKUPNO:	9,680 (100 %)	7,596 (100 %)

Usporedba podataka iz tablice 1 pokazuje da je zastupljenost gramatičkih morfema s obzirom na uspješnost i učestalost njihove uporabe kod učenika osmih razreda osnovne škole (niži stupanj učenja) i učenika trećih razreda srednje škole (viši stupanj učenja) gotovo ujednačena. Učenici višeg stupnja učenja uspješniji su u uporabi gramatičkih morfema u odnosu na učenike nižeg stupnja učenja. Zastupljenost gramatičkih morfema s obzirom na uspješnost njihove uporabe kod učenika trećih razreda srednje škole je 47 %, a kod učenika osmih razreda osnovne škole uspješnost uporabe gramatičkih morfema je za 5 % manje zastupljena.

Učenici nižeg stupnja učenja učestalije su rabili gramatičke morfeme u odnosu na učenike višeg stupnja učenja. Učestalost uporabe gramatičkih morfema kod učenika osmih razreda osnovne škole je za 5 % zastupljenija u odnosu na učestalost uporabe gramatičkih morfema kod učenika trećih razreda srednje škole (58 % za učenike osmih razreda osnovne škole, 53 % za učenike trećih razreda srednje škole).

U nastavku rada prikazuju se rezultati istraživanja o zastupljenosti gramatičkih morfema s obzirom na ukupan broj njihove uspješne i učestale uporabe kod učenika na promatranim stupnjevima učenja (Tablica 2).

Tablica 2. Podaci o ukupnom broju uspješne i učestale uporabe gramatičkih morfema za učenike 8. razreda osnovne škole i učenike 3. razreda srednje škole

Gramatički morphem	Razred			
	8. razredi osnovne škole		3. razredi srednje škole	
	U* (%)	OU** (%)	U (%)	OU (%)
-s	265 (7 %)	437 (8 %)	290 (8 %)	323 (8 %)
pomoćni glagol <i>be</i>	77 (2 %)	104 (2 %)	80 (2 %)	87 (2 %)
-ing	75 (2 %)	104 (2 %)	79 (2 %)	87 (2 %)
<i>be</i> (<i>am, are, is</i>)	1051 (26 %)	1096 (19 %)	1360 (38 %)	1365 (34 %)
<i>be</i> (<i>was, were</i>)	674 (17 %)	820 (15 %)	461 (13 %)	561 (14 %)
pravilna prošlost (-ed)	382 (9 %)	684 (12 %)	395 (12 %)	470 (12 %)
nepravilna prošlost	1302 (32 %)	2059 (36 %)	838 (23 %)	980 (24 %)
pomoćni glagol <i>have</i>	112 (3 %)	169 (3 %)	41 (1 %)	64 (2 %)
particip perfekta (-en)	100 (2 %)	169 (3 %)	51 (1 %)	64 (2 %)

U* - uspješnost uporabe (točna uporaba)

OU** - učestalost uporabe (obvezna uporaba)

Podaci iz tablice 2 otkrivaju da su kod učenika na promatranim stupnjevima učenja dva najuspješnije rabljena gramatička morfema nepravilni oblik za iskazivanje prošlosti i kopula *be* za iskazivanje sadašnjosti. Učenici nižeg stupnja učenja pokazali su 32 % uspješnosti u uporabi nepravilnog oblika za iskazivanje prošlosti i 26 % uspješnosti u uporabi kopule *be* za iskazivanje sadašnjosti. Uspješnost u uporabi nepravilnog oblika za iskazivanje prošlosti kod učenika višeg stupnja učenja gotovo je za 10 % umanjena u odnosu na učenike nižeg stupnja učenja. Učenici višeg stupnja učenja za 12 % su uspješniji u uporabi kopule *be* za iskazivanje sadašnjosti u odnosu na učenike nižeg stupnja učenja.

Iako je uporaba *-ed* za iskazivanje pravilnog oblika prošlosti uspješnija kod učenika višeg stupnja učenja u odnosu na učenike nižeg stupnja učenja (12 % za učenike trećih razreda srednje škole, 9 % za učenike osmih razreda osnovne škole), učenici trećih razreda srednje škole manje su uspješni u uporabi kopule *be* za iskazivanje prošlosti nego učenici osmih razreda osnovne škole. Uspješnost uporabe kopule *be* za iskazivanje prošlosti kod učenika višeg stupnja učenja je 13 %, a kod učenika nižeg stupnja učenja je 17 %. Također, može se primijetiti da su učenici višeg stupnja učenja manje uspješni u uporabi gramatičkih morfema koji tvore složeno glagolsko vrijeme *Present Perfect* u odnosu na učenike nižeg stupnja učenja.

Analizom podataka uočeno je da učenici nižeg i višeg stupnja učenja uspješnije usvajaju *-s* za treće lice jednine prezenta u odnosu na gramatičke morfeme koji tvore složeno glagolsko vrijeme *Present Continuous*. Uspješnost u uporabi *-s* za treće lice jednine prezenta gotovo je ujednačena na nižem i višem stupnju učenja (7 % za učenike osmih razreda osnovne škole, 8 % za učenike trećih razreda srednje škole).

Zastupljenost gramatičkih morfema s obzirom na učestalost njihove uporabe na promatranim stupnjevima učenja nije bilo moguće istražiti zbog mogućeg utjecaja različitih čimbenika (npr. vrstu, zastupljenost i trajanje komunikacijske aktivnosti, broj učenika i sl.) koji su obveznu uporabu gramatičkih morfema činili promjenjivom. Djelovanje čimbenika na učestalost uporabe gramatičkih morfema opisuje se u poglavlju predviđenom za raspravu.

5.2. Rezultati istraživanja o redoslijedu usvajanja gramatičkih morfema na različitim stupnjevima učenja

U ovom potpoglavlju iznose se rezultati istraživanja povezani s istraživačkim pitanjem broj dva. Prvi dio istraživačkog pitanja istražuje redoslijed usvajanja gramatičkih morfema kod učenika nižeg i višeg stupnja učenja. Podaci iz tablice 2 poslužili su za utvrđivanje redoslijeda usvajanja gramatičkih morfema kod učenika osmih razreda osnovne škole i trećih razreda srednje škole. Analiza dobivenih rezultata redoslijeda usvajanja gramatičkih morfema vršena je samo sa stajališta metode grupnog rezultata jer je ta metoda, kako je već pojašnjeno, polazišna metoda provedenog istraživanja. Drugi dio istraživačkog pitanja istražuje razlike u utvrđenim redoslijedima usvajanja gramatičkih morfema na promatranim stupnjevima učenja.

Tablica 3. Redoslijed usvajanja gramatičkih morfema za učenike 8. razreda osnovne škole

Metoda / Poredak	Metoda grupne sredine (%)	Poredak	Metoda grupnog rezultata (%)	Poredak
Gramatički morfem				
-s	63,4	7	60,6	7
pomoćni glagol <i>be</i>	81,7	2	74,0	3
-ing	73,2	5	72,1	4
<i>be (am, are, is)</i>	96,8	1	95,9	1
<i>be (was, were)</i>	80,0	3	82,2	2
pravilna prošlost (-ed)	55,6	9	55,8	9
nepravilna prošlost	62,8	8	63,2	6
pomoćni glagol <i>have</i>	76,2	4	66,7	5
particip perfekta (-en)	63,7	6	58,5	8

Kad se redoslijed usvajanja promatra kod učenika osmih razreda osnovne škole (Tablica 3), primjećuje se da su dva gramatička morfema najvišeg stupnja usvojenosti kopula *be (am, are, is)* za iskazivanje sadašnjosti i kopula *be (was, were)* za iskazivanje prošlosti. Na prvome mjestu nalazi se kopula *be* za iskazivanje sadašnjosti (95,9 % usvojenosti), a na drugome mjestu kopula *be* za iskazivanje prošlosti (82,2 % usvojenosti).

Kod usvajanja gramatičkih morfema kojima se tvore složena glagolska vremena uočava se da usvajanje pomoćnoga glagola prethodi usvajanju

glagolskog sufiksa. Za glagolsko vrijeme *Present Continuous* opaža se da pomoćni glagol *be* sa 74 % usvojenosti zauzima treće, a *-ing* za progresivni prezent sa 72,1 % usvojenosti četvrto mjesto prema utvrđenom poretku usvajanja. Također, za glagolsko vrijeme *Present Perfect* uočava se da pomoćni glagol *have* ostvaruje 66,7 % usvojenosti (peto mjesto), tj. 58,5 % (osmo mjesto) za particip perfekta *-en*.

Prema hijerarhiji utvrđenog poretka usvajanja gramatičkih morfema proizlazi da je *-ing* za progresivni prezent (četvrto mjesto) višeg poretka u odnosu na poredak koji pripada *-s* za treće lice jednine prezenta (sedmo mjesto). Među oblicima za iskazivanje prošlosti viši je stupanj usvojenosti kod nepravilnog (63,2 %) u odnosu na pravilni oblik za iskazivanje prošlosti (55,8 %).

Poredak prema kojem učenici osmih razreda osnovne škole usvajaju gramatičke morfeme upućuje na sljedeći redoslijed: kopula *be* za iskazivanje sadašnjosti, kopula *be* za iskazivanje prošlosti, pomoćni glagol *be*, *-ing* za progresivni prezent, pomoćni glagol *have*, nepravilna prošlost, *-s* za treće lice jednine prezenta, particip perfekta *-en* i pravilna prošlost.

Tablica 4. Redoslijed usvajanja gramatičkih morfema za učenike 3. razreda srednje škole

Metoda / Poredak Gramatički morfe m	Metoda grupne sredine (%)	Poredak	Metoda grupnog rezultata (%)	Poredak
<i>-s</i>	89,4	4	89,8	4
pomoćni glagol <i>be</i>	95,8	3	92,0	2
<i>-ing</i>	100,0	1	90,8	3
<i>be (am, are, is)</i>	99,8	2	99,6	1
<i>be (was, were)</i>	82,3	7	82,2	7
pravilna prošlost (<i>-ed</i>)	83,8	6	84,0	6
nepravilna prošlost	84,4	5	85,5	5
pomoćni glagol <i>have</i>			64,1	9
particip perfekta (<i>-en</i>)			79,7	8

Učenici trećih razreda srednje škole (Tablica 4) pokazuju da najviši stupanj usvojenosti ostvaruje kopula *be (am, are, is)* za iskazivanje sadašnjosti. Gramatički morfe m koji je vodeći u poretku usvajanja prema utvrđenom stupnju usvojenosti od 99,6 % slijede pomoćni glagol *be* (92 % usvojenosti) i –

ing za progresivni prezent (90,8 % usvojenosti). Usvajanje *-ing* za progresivni prezent slijedi nakon usvajanja pomoćnoga glagola *be*, a ujedno i prethodi usvajanju *-s* za treće lice jednine prezenta (89,8 % usvojenosti).

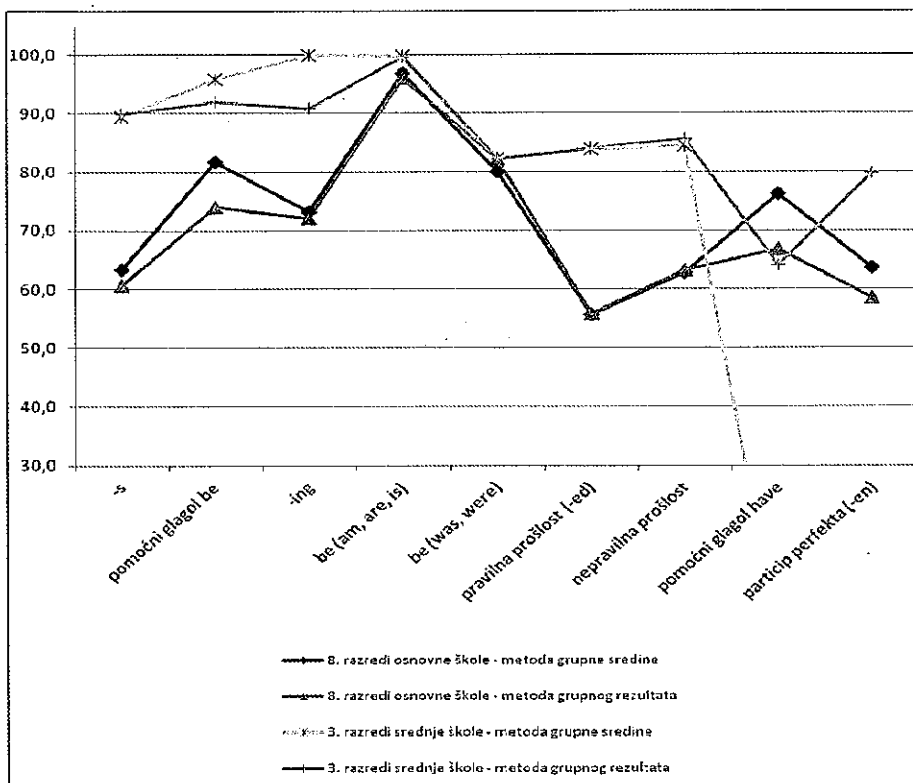
Nepravilni se oblik prije usvaja u odnosu na pravilni oblik za iskazivanje prošlosti. Pretposljednji je prema poretku usvajanja gramatičkih morfema particip perfekta *-en* (79,7 % usvojenosti), a posljednji je pomoćni glagol *have* (64,1 % usvojenosti).

Slijedom rečenog razvidno je da učenici trećih razreda srednje škole usvajaju gramatičke morfeme prema redosljedu: kopula *be* za iskazivanje sadašnjosti, pomoćni glagol *be*, *-ing* za progresivni prezent, *-s* za treće lice jednine prezenta, nepravilna prošlost, pravilna prošlost, kopula *be* za iskazivanje prošlosti, particip perfekta *-en* i pomoćni glagol *have*.

U redosljedu usvajanja gramatičkih morfema utvrđenom primjenom dviju metoda kod učenika nižeg i višeg stupnjeva učenja vidljiva je visoka pouzdanost podataka koja proizlazi iz visokih i statistički značajnih korelacija. Kod učenika osmih razreda osnovne škole i učenika trećih razreda srednje škole izračunana je korelacija na razini od 1 % ($r_{gs,gr8}=0,9$ za učenike osmih razreda osnovne škole, $r_{gs,gr3}=0,89$ za učenike trećih razreda srednje škole).

Odgovor na pitanje o tome razlikuju li se utvrđeni redosljedovi usvajanja gramatičkih morfema kod učenika nižeg (osmi razredi osnovne škole) i višeg stupnja učenja (učenici trećih razreda srednje škole) potražen je primjenom neparametrijske korelacije Spearmanova tipa za metodu grupnog rezultata. Dobiveni rezultat upućuje na korelaciju od $r_{83}=0,48$, koja ne doseže statističku značajnost.

Temeljem tog rezultata moglo bi se zaključiti da redosljed usvajanja gramatičkih morfema na promatranim stupnjevima učenja ukazuje na nesukladnost u variranju. Drugim riječima, učenici osmih razreda osnovne škole ne usvajaju gramatičke morfeme istim redosljedom kao učenici trećih razreda srednje škole (Slika 1).

Slika 1. Usporedba redosljeda usvajanja gramatičkih morfema kod učenika osmih razreda osnovne škole i učenika trećih razreda srednje škole

5.3. Rezultati istraživanja o uspješnosti usvajanja gramatičkih morfema na različitim stupnjevima učenja

Odgovor na istraživačko pitanje broj tri donosi nastavak ovog potpoglavlja. Rezultati istraživanja o prosječnoj usvojenosti prikazani su u obliku postotka. Iskazivanje prosječne usvojenosti u postotcima bilo je nužno zbog potrebe za izjednačavanjem, odnosno kontrolom mnogobrojnih relevantnih čimbenika koji su mogli utjecati na rezultate istraživanja ako su se rabili isključivo podaci o uspješnosti uporabe gramatičkih morfema. Podaci o uspješnosti uporabe gramatičkih morfema na različitim stupnjevima učenja ne bi bili usporedivi s obzirom na mnoge čimbenike te okolnosti u kojima se obavljalo snimanje dijelova razredne interakcije na satu engleskog kao stranog jezika.

Tablica 5. Prosječna usvojenost sedam gramatičkih morfema za učenike 8. razreda osnovne škole i učenike 3. razreda srednje škole

Gramatički morfem	Razred	Broj učenika (N)	Prosječna usvojenost (%)	Standardna devijacija	Min.	Max.
-s	8.	45	63,4	29,27	,00	100,00
	3.	43	89,4	19,05	,00	100,00
pomoćni glagol <i>be</i>	8.	14	81,7	21,34	33,33	100,00
	3.	8	95,8	11,79	66,67	100,00
-ing	8.	14	73,2	30,34	,00	100,00
	3.	8	100	,00	100,00	100,00
<i>be</i> (<i>am, are, is</i>)	8.	104	96,8	7,56	62,50	100,00
	3.	125	99,8	,96	90,91	100,00
<i>be</i> (<i>was, were</i>)	8.	79	80	25,59	,00	100,00
	3.	75	82,3	20,82	,00	100,00
pravilna prošlost (-ed)	8.	85	55,6	31,64	,00	100,00
	3.	56	83,8	19,03	33,33	100,00
nepravilna prošlost	8.	147	62,8	27,40	,00	100,00
	3.	112	84,4	19,53	22,22	100,00

Gramatički morfemi za koje se mogla utvrditi prosječna usvojenost kod učenika osmih razreda osnovne škole i učenika trećih razreda srednje škole su: -s za treće lice jednine prezenta, pomoćni glagol *be*, -ing za progresivni prezent, kopula *be* (*am, are, is*) za iskazivanje sadašnjosti, kopula *be* (*was, were*) za iskazivanje prošlosti, pravilni oblik za iskazivanje prošlosti (-ed) i nepravilni oblik za iskazivanje prošlosti. Prosječnu usvojenost sedam gramatičkih morfema kod učenika na različitim stupnjevima učenja prikazuje tablica 5.

Tablica 6. Razlike u uspješnosti usvajanja gramatičkih morfema između učenika 8. razreda osnovne škole i učenika 3. razreda srednje škole

	-s _8_3	pomoćni glagol <i>be</i> _8_3	-ing _8_3	<i>be</i> (<i>am, are, is</i>) _8_3	<i>be</i> (<i>was, were</i>) _8_3	pravilna prošlost (-ed)_8_3	nepravilna prošlost _8_3
Z	-4,389	-1,670	-2,543	-4,822	-,186	-5,312	-6,590
p	,000**	,095	,011**	,000**	,852	,000**	,000**

*p<0,05; **p<0,01

Razlike u usvojenosti za gramatičke morfeme -s za treće lice jednine prezenta, -ing za progresivni prezent, kopulu *be* (*am, are, is*) za iskazivanje sadašnjosti, pravilni oblik za iskazivanje prošlosti (-ed) i nepravilni oblik za iskazivanje prošlosti između učenika različitih stupnjeva učenja pokazale su

statističku značajnost na razini od 1 % (Tablica 6). Razlike u usvojenosti za preostala dva gramatička morfema, pomoćni glagol *be* i kopulu *be* (*was, were*) za iskazivanje prošlosti, između učenika nižeg i višeg stupnjeva učenja nisu statistički značajne (Tablica 6).

6. RASPRAVA

Završni dio rada donosi raspravu o provedenom istraživanju. Rasprava se iznosi prema rezultatima istraživanja, odnosno prema istraživačkim pitanjima.

6.1. Zastupljenost gramatičkih morfema s obzirom na uspješnost i učestalost njihove uporabe na različitim stupnjevima učenja

Uvidom u rezultate istraživanja o ukupnoj zastupljenosti gramatičkih morfema za učenike osmih razreda osnovne škole (niži stupanj učenja) i učenike trećih razreda srednje škole (viši stupanj učenja) (Tablica 1), razvidno je da su učenici višeg stupnja učenja uspješniji u točnoj uporabi gramatičkih morfema u odnosu na učenike nižeg stupnja učenja. Moglo bi se tvrditi da ti rezultati istraživanja ukazuju na to da učenici trećih razreda srednje škole posjeduju i više jezičnog znanja u odnosu na učenike osmih razreda osnovne škole.

Također, prema rezultatima istraživanja o ukupnoj zastupljenosti gramatičkih morfema za učenike nižeg i višeg stupnja učenja (Tablica 1) vidljivo je da učenici osmih razreda osnovne škole učestalije rabe gramatičke morfeme u odnosu na učenike trećih razreda srednje škole. Razlog za učestaliju uporabu gramatičkih morfema u govornoj produkciji učenika osmih razreda osnovne škole mogao bi se pronaći u vrsti komunikacijske aktivnosti. Naime, komunikacijske aktivnosti kojima se poticala govorna produkcija učenika osmih razreda osnovne škole usmjerene su na zadatak. Rezultati provedenog istraživanja pokazali su da ta vrsta komunikacijske aktivnosti pridonosi govornoj produkciji učenika, što je u skladu s tvrdnjama Ur (1999).

Kako je prethodno rečeno (potpoglavlje 5.1.), zastupljenost gramatičkih morfema s obzirom na učestalost njihove uporabe nije bilo moguće istražiti zbog djelovanja različitih čimbenika. Učestalost uporabe gramatičkih morfema uvjetuju komunikacijske aktivnosti s jedne strane, ali i učenici s druge strane.

Gledano sa stajališta komunikacijskih aktivnosti, jedan od čimbenika promjenjive učestalosti uporabe gramatičkih morfema mogao bi se pronaći u vrsti komunikacijske aktivnosti. Istražujući prijepise zvučnih zapisa dijelova razredne interakcije, otkriva se da je primjena određenih komunikacijskih aktivnosti ciljano poticala uporabu pojedinih gramatičkih morfema, čime se ograničila uporaba preostalih morfema. Drugi bi se čimbenik mogao naći u zastupljenosti komunikacijske aktivnosti, što je ovisilo o iskazanom interesu učenika za sudjelovanje u govornoj produkciji na stranom jeziku. U situacijama kad učenici nisu pokazali dovoljan interes za sudjelovanje u realizaciji pojedinih komunikacijskih aktivnosti, planirane govorne aktivnosti zamijenjene su nekim drugim aktivnostima. Razlog tomu je činjenica da je sudjelovanje učenika u ovom istraživanju bilo dobrovoljno, stoga se udovoljilo i njihovim potrebama. Trajanje komunikacijske aktivnosti moglo bi se navesti kao još jedan čimbenik koji je utjecao na promjenjivost u učestalosti uporabe gramatičkih morfema. Kako je već napomenuto u opisu metodoloških postupaka, verbalna interakcija na satu stranog jezika nije se nužno prekidala po isteku prosječnog trajanja od 15 minuta predviđena za njezino praćenje. Praćenje verbalne interakcije prekidalo se tek kad bi se ostvario postavljeni komunikacijski cilj ili postigao konsenzus ovisno o vrsti komunikacijske aktivnosti. Stoga je za pretpostaviti da je učestalost uporabe gramatičkih morfema zastupljenija što je trajanje komunikacijske aktivnosti duže.

Kad je riječ o učenicima, potrebno je uzeti u obzir broj učenika koji su sudjelovali na pojedinoj godini istraživanja. Vrlo je vjerojatno da je uporaba gramatičkih morfema kod jedne skupine učenika mogla rezultirati njihovom većom zastupljenošću, a kod neke druge skupine manjom zastupljenošću. Više obveznog konteksta za obveznu uporabu pojedinih gramatičkih morfema moglo bi značiti i više prilika za njihovu točnu uporabu u govornoj produkciji učenika. Također, potrebno je razmotriti i djelovanje afektivnih čimbenika (npr. motivacija za sudjelovanje u govornoj produkciji na stranom jeziku, razina gramatičke kompetencije, stil učenja i sl.). Budući da je učestalost uporabe gramatičkih morfema bila promjenjiva pod utjecajem niza čimbenika koji su prethodno opisani, jednako kao i u prikazu rezultata istraživanja o zastupljenosti gramatičkih morfema, ova se rasprava nastavlja samo sa stajališta njihove uspješne uporabe.

Iako su rezultati istraživanja o ukupnoj zastupljenosti gramatičkih morfema (Tablica 1) upućivali na to da učenici višeg stupnja učenja posjeduju i viši stupanj gramatičke kompetencije, usporedbom rezultata o ukupnom broju uspješne uporabe gramatičkih morfema (Tablica 2) na promatranim stupnjevima učenja dolazi se do ponešto drugačije tvrdnje. Uvidom u podatke iz tablice 2 moglo bi se tvrditi da učenici trećih razreda srednje škole pokazuju viši stupanj gramatičke kompetencije samo za pojedine gramatičke morfeme u odnosu na stupanj gramatičke kompetencije učenika osmih razreda osnovne škole.

Učenici trećih razreda srednje škole uspješniji su u uporabi gramatičkih morfema *-s* za treće lice jednine prezenta, kopule *be* za iskazivanje sadašnjosti te pravilnog oblika za iskazivanje prošlosti u odnosu na uspješnost njihove uporabe kod učenika osmih razreda osnovne škole. Učenici trećih razreda srednje škole nisu se pokazali uspješnijima od učenika osmih razreda osnovne škole u uporabi kopule *be* za iskazivanje prošlosti i nepravilnog oblika za iskazivanje prošlosti. Razlog zbog kojeg rezultati istraživanja pokazuju manje uspješnu uporabu kopule *be* za iskazivanje prošlosti i nepravilnog oblika za iskazivanje prošlosti i ovaj put mogao bi se potražiti u nizu prethodno spomenutih čimbenika. Manje uspješna uporaba gramatičkih morfema kojima se tvori složeno glagolsko vrijeme *Present Perfect* kod učenika trećih razreda srednje škole mogla bi se opravdati tvrdnjom da učenici višeg stupnja učenja mogu rabiti neka druga glagolska vremena, primjerice *Present Perfect Continuous*, zahvaljujući nešto višoj razini gramatičke kompetencije u odnosu na pretpostavljenu razinu kompetencije učenika nižeg stupnja učenja.

Iako je ovim istraživanjem utvrđena zastupljenost uspješne uporabe gramatičkih morfema, postavlja se pitanje je li uspješnija uporaba određenoga gramatičkog morfema preduvjet za njegovo ranije usvajanje u odnosu na manje uspješnu uporabu nekog drugoga gramatičkog morfema. Odgovor na to pitanje potražilo se u redosljedu usvajanja gramatičkih morfema na različitim stupnjevima učenja. Rasprava o redosljedu usvajanja gramatičkih morfema s obzirom na njihov poredak provodi se u nastavku ovog rada.

6.2. Redoslijed usvajanja gramatičkih morfema na različitim stupnjevima učenja

Uvidom u rezultate istraživanja o redoslijedu usvajanja gramatičkih morfema za učenike osmih razreda osnovne škole (Tablica 3) proizlazi da načelo prema kojem učenici nižeg stupnja učenja usvajaju gramatičke morfeme kojima se tvori *Present Continuous* nije u skladu s načelom usvajanja složenih glagolskih vremena prema Bardovi-Harlig (2000). Također, učenici ovog stupnja učenja ne slijede navedeno načelo kod usvajanja pomoćnoga glagola *have* i participa perfekta *-en* kojima se tvori složeno glagolsko vrijeme *Present Perfect*.

Kod učenika osmih razreda osnovne škole primjećuje se da usvajanje nepravilnog oblika za iskazivanje prošlosti prethodi usvajanju onog pravilnoga. Stoga je razvidno da učenici osmih razreda osnovne škole usvajaju glagolsko vrijeme *Simple Past* prema načelu usvajanja koje navodi Bardovi-Harlig (2000).

Prema rezultatima istraživanja o redoslijedu usvajanja gramatičkih morfema za učenike trećih razreda srednje škole (Tablica 4) vidljivo je da učenici višeg stupnja učenja također slijede načelo usvajanja pravilnog, tj. nepravilnog oblika za iskazivanje glagolskog vremena *Simple Past* (Bardovi-Harlig, 2000). Nadalje, poredak koji zauzimaju pomoćni glagol *be* i nastavak *-ing* za progresivni prezent kod učenika trećih razreda srednje škole upućuje na to da usvajanje glagolskog vremena *Present Continuous* kod učenika trećih razreda srednje škole nije u skladu s načelom usvajanja složenih glagolskih vremena prema Bardovi-Harlig (2000).

Suprotnom tomu, učenici ovog stupnja učenja primjenjuju načelo usvajanja složenih glagolskih vremena (Bardovi-Harlig, 2000) kod usvajanja pomoćnoga glagola *have* i participa perfekta *-en*, čijom se uporabom tvori *Present Perfect*. Budući da u uporabi gramatičkih morfema kojima se tvore složena glagolska vremena učenici višeg stupnja učenja selektivno primjenjuju načelo usvajanja složenih glagolskih vremena (Bardovi-Harlig, 2000), tj. primjenjuju ga u uporabi gramatičkih morfema kojima se tvori *Present Perfect*, ali ne i *Present Continuous*, dobiveni rezultat potrebno je razmotriti sa zadržkom zbog mogućeg djelovanja brojnih čimbenika na govornu produkciju učenika te okolnosti u kojima su se snimali dijelovi razredne interakcije na satu engleskog kao stranog jezika.

Za pretpostaviti je da su okolnosti u kojima su se snimali dijelovi razrednog dijaloga kod učenika trećih razreda srednje škole utjecale na kodiranje gramatičkih morfema, a time i na rezultate provedenog istraživanja. Iako je autorica ovog rada većinom obavila snimanje govorne produkcije učenika, u situacijama kad je bila spriječena, snimanje su samostalno obavili nastavnici. Da ublaže stres koji se pojavio kod pojedinih učenika, a ujedno povećaju njihovu govornu produkciju, pojedini su nastavnici pokušali „prikriti“ uporabu diktafona. Uporaba diktafona „prikivala“ se njegovim odlaganjem na katedru ili stavljanjem diktafona među nastavni materijal koji je nastavnik rabio. Zbog velike udaljenosti između diktafona i učenika u pojedinim zvučnim zapisima bilo je otežano raspoznavanje učenikove govorne produkcije. Kad se diktafon nalazio skriven u nastavnome materijalu koji je nastavnik držao u rukama, također je bilo otežano raspoznavanje učenikove govorne produkcije zbog učestalog šuškanja papira.

Usprkos sličnostima u rezultatima istraživanja prema kojima učenici osmih razreda osnovne škole i učenici trećih razreda srednje škole slijede ista načela o usvajanju gramatičkih morfema engleskog jezika, njihovi se redoslijedi usvajanja gramatičkih morfema razlikuju. Moguće je da različiti redoslijedi usvajanja gramatičkih morfema na promatranim stupnjevima učenja ukazuju na to da učenici višeg stupnja učenja imaju i višu razinu gramatičke kompetencije. Ipak, na temelju utvrđenog redoslijeda usvajanja gramatičkih morfema ova se tvrdnja ne može sa sigurnošću i potvrditi, stoga se započeta rasprava nastavlja nešto kasnije u radu raspravom o razlikama u uspješnosti usvajanja gramatičkih morfema na različitim stupnjevima učenja.

Kao odgovor na pitanje postavljeno na kraju prethodnog potpoglavlja, proizlazi da uspješnija uporaba gramatičkih morfema nije nužan preduvjet za njihovo ranije usvajanje. Tako primjerice uporaba nepravilne prošlosti kod učenika osmih razreda osnovne škole zauzima šesto mjesto poretka (Tablica 3) unatoč najuspješnijoj uporabi u odnosu na uspješnost uporabe preostalih gramatičkih morfema (Tablica 2). Suprotno tomu, uporaba kopule *be* (*am, are, is*) za iskazivanje sadašnjosti kod učenika trećih razreda srednje škole zauzima prvo mjesto poretka (Tablica 4) s najvećim postotkom uspješne uporabe u odnosu na postotak uspješne uporabe preostalih gramatičkih morfema (Tablica 2).

6.3. Rezultati istraživanja o uspješnosti usvajanja gramatičkih morfema na različitim stupnjevima učenja

Polazeći od dobivenih rezultata o uspješnosti usvajanja gramatičkih morfema za učenike nižeg (osmi razredi osnovne škole) i višeg stupnja učenja (treći razredi srednje škole) (Tablica 5), razvidno je sljedeće. Učenici trećih razreda srednje škole pokazuju višu prosječnu usvojenost gramatičkih morfema u odnosu na njihovu prosječnu usvojenost kod učenika osmih razreda osnovne škole, a što je u skladu s očekivanim.

Ipak, na temelju utvrđenih razlika u uspješnosti usvajanja gramatičkih morfema (Tablica 6) primjećuje se da učenici višeg stupnja učenja uspješnije usvajaju samo pojedine gramatičke morfeme. Iznimku koja se nalazi primjerice u pomoćnom glagolu *be* potrebno je razmotriti sa zadržkom jer je za taj gramatički morfem utvrđena prosječna usvojenost na malom broju učenika (N=14 za učenike osmih razreda osnovne škole, N=8 za učenike trećih razreda srednje škole).

7. ZAKLJUČAK

Rezultati provedenog istraživanja o zastupljenosti uporabe gramatičkih morfema već su inicijalno upućivali na to da viši stupanj učenja podrazumijeva i višu razinu gramatičke kompetencije. Naime, ti su rezultati pokazali da unatoč postojanju više prilika za uporabu, tj. više obvezne uporabe gramatičkih morfema kod učenika nižeg stupnja učenja (osmi razredi osnovne škole), učenici višeg stupnja učenja (treći razredi srednje škole) uspješniji su u njihovoj uporabi.

Budući da se na temelju korelacija između redosljeda usvajanja gramatičkih morfema utvrđenih kod učenika nižeg i višeg stupnja učenja uočilo da se njihovi redosljedi usvajanja razlikuju, vrlo je vjerojatno da je razina jezičnog znanja viša na višem stupnju učenja u odnosu na niži stupanj učenja. Ta je vjerojatnost ispitana s obzirom na razlike u uspješnosti usvajanja gramatičkih morfema na promatranim stupnjevima učenja. Na temelju tih rezultata proizlazi da učenici višeg stupnja učenja u odnosu na učenike nižeg stupnja učenja uspješnije usvajaju samo pojedine gramatičke morfeme. Ti gramatički morfemi uključuju: *-s* za treće lice jednine prezenta, *-ing* za

progresivni prezent, kopulu *be (am, are, is)* za iskazivanje sadašnjosti, pravilni oblik za iskazivanje prošlosti (*-ed*) i nepravilni oblik za iskazivanje prošlosti.

Rezultati provedenog istraživanja također su pokazali da se razvoj gramatičke kompetencije, tj. usvajanje gramatičkih morfema na promatranim stupnjevima učenja odvija pod utjecajem niza različitih čimbenika. U tom pogledu nameće se potreba da se uporaba gramatičkih morfema posebno istraži s obzirom na vrstu i zastupljenost komunikacijske aktivnost te kroz prizmu djelovanja afektivnih čimbenika.

LITERATURA

- Bachman, L. F. i Palmer, A. S. (1996) *Language Testing in Practice: Designing and Developing Useful Language Tests*. Oxford: Oxford University Press.
- Bailey, N., Madden, C. i Krashen, S. (1974) Is there a "natural sequence" in adult second language learning?. *Language Learning* 1, 235-243.
- Bardovi-Harlig, K. (2000) *Tense and aspect in Second Language Acquisition: Form, Meaning and Use*. Oxford: Oxford University Press.
- Billings, M. (1999) *Greedy to know English: A Case Study*. Neobjavljen magistarski rad. Regina: University of Regina.
- Brown, R. (1973) *A First Language*. Harvard: Harvard University Press.
- Canale, M. (1983) From communicative competence to communicative language pedagogy. U Richards, J. C. i Schmidt, R. W. (ur.) *Language and Communication*. London: Longman, 2-27.
- Canale, M. i Swain, M. (1980) Theoretical bases of communicative approaches to second language teaching and testing. *Applied Linguistics* 1, 1-47.
- Celce-Murcia, M., Dörnyei, Z. i Thurrell, S. (1995) Communicative Competence: A Pedagogically Motivated Model with Content Specifications. *Issues in Applied Linguistics* 6 (2), 5-35.
- Dulay, H. i Burt, M. K. (1973) Should we teach children syntax?. *Language Learning* 2, 245-257.
- Dulay, H. i Burt, M. K. (1974) Natural sequence in child second language acquisition.

Language Learning 1, 37-53.

Dulay, H. i Burt, M. K. (1980) On acquisition orders. U Felix, S. (ur.) *Second language development: Trends and issues*. Tübingen: Gunter Narr, 265-328.

Harmer, J. (1999) *The Practice of English Language Teaching*. London: Longman.

Larsen-Freeman, D. (1975a) The Acquisition of Grammatical Morphemes by Adult ESL Students. *TESOL Quarterly* 9 (4), 409-419.

Larsen-Freeman, D. (1975b) *The acquisition of grammatical morphemes by adult learners of English as a second language*. Neobjavljena doktorska disertacija. University of Michigan.

Luk, Z. P. i Shirai, Y. (2009) Is the Acquisition Order of Grammatical Morphemes Impervious to L1 Knowledge? Evidence from the Acquisition of Plural -s, Articles, and Possesive's. *Language Learning* 59 (4), 721-754.

Ortega, L. (2009) *Understanding second language acquisition*. London: Hodder Education.

Savignon, S. J. (2001) Communicative language teaching for the twenty-first century. U Celce-Murcia, M. (ur.) *Teaching English as a Second or Foreign Language*. Boston: Heinle & Heinle, 13-28.

Schuwerk, T. (2004) *Morpheme Acquisition in Second Language Learners*. Neobjavljen magistarski rad. University of Central Florida.

Ur, P. (1999) *A Course in Language Teaching: Practice and theory*. Cambridge: Cambridge University Press.

Vijeće Europe (2005) *Zajednički europski referentni okvir za jezike: učenje, poučavanje i vrednovanje*. Zagreb: Školska knjiga.

Wang, L. (2000) *Acquisition of Grammatical Morphemes: A Case Study of Lan*. Neobjavljen magistarski rad. University of Regina.

THE DEVELOPMENT OF GRAMMATICAL COMPETENCE: THE ORDER OF ACQUISITION OF GRAMMATICAL MORPHEMES

This paper researches the development of grammatical competence in the interlanguage of Croatian learners of English as a foreign language. The development of grammatical competence was observed regarding the order of the acquisition of grammatical morphemes at different levels of learning. The patterns of the morphological development of grammatical competence were examined among lower-level learners (the eighth grade of elementary school) and higher-level learners (the third grade of secondary school). The study was performed on a corpus of transcribed recordings of parts of classroom interactions. Various communicative activities were used at different levels of learning in order to elicit the learners' speech production. The obtained results reveal a successful acquisition of only specific grammatical morphemes at the higher level of learning when compared to the lower level of learning.

Key words: grammatical competence, interlanguage, the order of acquisition of grammatical morphemes

Prilog 1: Tablica za kodiranje uspješnosti i učestalosti uporabe gramatičkih morfema

morfem učenic	-s		pomoćni glagol be		-ing		be (am, are, is)		be (was, were)		pravilna prošlost (-ed)		nepravilna prošlost		pomoćni glagol have		particip perfekta (-en)	
	U	OU	U	OU	U	OU	U	OU	U	OU	U	OU	U	OU	U	OU	U	OU
Učenik 1																		
Učenik 2																		
Učenik 3																		
Učenik 4																		
Učenik 5																		
Učenik 6																		
Učenik 7																		
Učenik 8																		
Učenik 9																		
Učenik 10																		
Učenik 11																		
Učenik 12																		
Učenik 13																		
Učenik 14																		
Učenik 15																		
Učenik 16																		
Učenik 17																		
Učenik 18																		
Učenik 19																		
Učenik 20																		
UKUPNO																		

U – točna uporaba (uspješnost) OU – obvezna uporaba (učestalost)